

3. Financiële positie

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren we het financieel meerjarenbeeld en gaan we nader in op de achtergronden ervan. Ook laten we u de scores op een aantal financiële kengetallen zien om u daarmee nader te informeren over onze financiële positie. Bij de behandeling van de PPN 2024-2028 op 2 juli 2024 heeft u ingestemd met de kaders voor de samenstelling van deze programmabegroting. In hoofdstuk 3.4 zijn deze uitgangspunten nogmaals weergegeven. In dit hoofdstuk geven we u tevens inzicht in de ontwikkeling van onze reserves en voorzieningen.

3.2. Meerjarenbeeld

In onderstaande tabel is het financieel meerjarenbeeld gepresenteerd. Verderop in dit hoofdstuk zijn alle posten afzonderlijk toegelicht.

Meerjarenbeeld	bedragen x € 1.000			
	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Saldo Perspectiefnota 2024-2028, excl. Saldoverbeterende maatregelen	283	- 8.161	- 8.330	- 10.283
Informatienota juni 2024 (Meicirculaire 2024 en Buigbudget)	- 2.086	810	653	466
Vrijval taakmutaties meicirculaire gemeentefonds	767	258	261	262
Raadsbesluiten tot en met de vergadering van 10 september 2024	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen na de PPN 2024-2028	- 97	- 105	- 161	- 256
Structurele doorwerking financiële mutaties Najaarsnota 2024	1.194	- 201	- 252	- 326
Saldo verbeterende maatregelen, verwerkt in begroting	4.388	4.533	4.648	4.588
Gewijzigd bestedingsplan 2025-2028	244	278	- 12	703
Subtotaal	4.410	5.573	5.137	5.436
Saldo Programmabegroting 2025-2028	4.693	- 2.589	- 3.193	- 4.847
Storting in de Algemene Reserve - vaste buffer	- 1.059	-	-	-
Saldo Programmabegroting 2025-2028 (+ = positief saldo)	3.634	- 2.589	- 3.193	- 4.847

+ = voordeel

Het financieel beeld voor 2025 ziet er gunstig uit doordat we maatregelen hebben getroffen om ons structureel begrotingssaldo te verbeteren. We zijn in staat om een bedrag van ruim € 1 miljoen te storten in de Algemene Reserve vaste buffer om deze weer op het genormeerd niveau te brengen. Voor de jaren vanaf 2026, het jaar van het 'financieel ravijn', is het beeld minder rooskleurig. Ondanks een fors pakket aan maatregelen, zijn we helaas niet in staat gebleken om u nu een sluitende meerjarenbegroting aan te bieden.

3.2.1. Problematiek niet-taakgebonden korting rijk

In de PPN 2024-2028 hebben we een financieel perspectief gepresenteerd dat grillig is, in 2025 een sluitende begroting en in 2026, 2027 en 2028 forse tekorten. Dit beeld zien we ook terug in voorliggende begroting.

Steenwijkerland is daarin niet uniek, de meeste gemeenten zullen een vergelijkbaar beeld presenteren in de begroting voor 2025-2028. Net als wij volgen veel gemeenten het begrotingsadvies dat de VNG heeft uitgebracht¹².

In de PPN 2024-2028 gaven we aan dat we het niet langer verantwoord vinden om nog uit te gaan van de hoge bedragen aan compensatie door het rijk. We kiezen er daarom voor om voorzichtige aannames te plegen wat betreft compensatie door het rijk en maatregelen te treffen om ons meerjarig saldo te verbeteren.

De VNG adviseert boekjaar 2025 sluitend te maken. Voor de jaren 2026 en verder adviseert de VNG *een begroting op te stellen waarin wordt uitgegaan van het benodigde voorzieningenniveau op basis van uw eigen afwegingen. Deze reële begroting zal mogelijk tekorten laten zien*. Daarnaast adviseert de VNG opnieuw een onderdeel op te nemen over hoe gemeenten omgaan met de korting vanaf 2026.

In de Perspectiefnota 2024-2028 hebben we u geschetst dat er maatregelen genomen moeten worden als een gunstig en stabiel financieel beeld uitblijft. We hebben mogelijke maatregelen benoemd om onze gemeentelijke financiën in dat geval op orde te houden. U heeft ons over die maatregelen geadviseerd en dat advies hebben we bij de totstandkoming van deze begroting betrokken. We kiezen ervoor om een groot deel van de maatregelen die genoemd zijn in de Perspectiefnota door te voeren. Dat resulteert in een overschot in de begroting voor het jaar 2025. Voor de jaren 2026 tot en met 2028 presenteren we tekorten en tegelijkertijd een aanvullend pakket aan potentiële maatregelen om ook die tekorten op te lossen, mocht er inderdaad geen extra geld van het Rijk komen. Deze aanvullende maatregelen zullen we betrekken bij de PPN van 2025-2029.

In hoofdstuk 3.6.5 zijn alle maatregelen opgenomen, zowel de maatregelen die we in deze begroting hebben verwerkt als de maatregelen die we in de aanloop naar de PPN 2025-2029 verder zullen uitwerken.

3.2.2. 'Dashboard' met financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante begroting is in het belang van een goede controle door de raad op de financiële positie van onze gemeente. Dat gaat verder dan het meerjarig saldo van de begroting zoals dat in de vorige paragraaf is gepresenteerd. Financiële kengetallen helpen daarbij. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting of de balans.

De kengetallen maken inzichtelijk over hoeveel financiële ruimte de gemeente beschikt om structurele en incidentele lasten te kunnen dekken of op te vangen. Ze geven dus inzicht in de financiële weerbaar- en wendbaarheid. Naast een aantal verplichte kengetallen kennen we sinds vorig jaar een nieuw 'eigen' kengetal, de weerstandsratio¹³.

De weerstandsratio is een hulpmiddel waarbij de beschikbare weerstandscapaciteit wordt afgezet tegen de benodigde weerstandscapaciteit in relatie tot de risico's die we lopen. Het zegt iets over het vermogen van de gemeente om financiële tegenvallers op te kunnen vangen. Alle kengetallen treft u aan in hoofdstuk 4.2.5, inclusief een nadere toelichting. Hieronder wordt een totaaloverzicht gegeven dat kan dienen als 'dashboard' om te bepalen of we financieel gezien 'op koers' liggen.

¹² Begrotingsadvies 2025-2028 (deel II), 11 juni 2024, brief van de VNG aan alle gemeenten.

¹³ Bij de vaststelling van de 'Nota Weerstandsvermogen en risicomanagement 2019' is afgesproken dat de signaleringswaarde voor de weerstandsratio minimaal 1,0 is.

De gezamenlijke provinciale toezichthouders en het Rijk hebben signaleringswaarden opgesteld voor de verplichte kengetallen. Zij hebben gekozen voor een indeling in drie categorieën, waarbij kan worden gesteld dat categorie A het minst risicovol is en C het meest risicovol. In onderstaande tabel zijn de signaleringswaarden opgenomen.

Signaleringswaarden kengetallen	Categorie A	Categorie B	Categorie C
Verplichte kengetallen			
1a. Netto schuldquote	< 90%	90 - 130%	> 130%
1b. Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen	< 90%	90 - 130%	> 130%
2. Solvabiliteitsratio	> 50%	20 - 50%	< 20%
3. Grondexploitatie	< 20%	20 - 35%	> 35%
4. Structurele exploitatieruimte	> 0%	0%	< 0%
5. Gemeentelijke belastingcapaciteit	< 95%	95 - 105%	> 105%
Overige kengetallen			
6. Weerstandsratio	> 2	1 - 2	< 1

De scores op de kengetallen moeten in samenhang worden bekeken. Voor de financieel toezichthouder hebben de kengetallen een signaleringswaarde. Het helpt bij het verkrijgen van een completer inzicht in de financiële situatie van een gemeente, ook voor raadsleden. De waarden worden niet gebruikt als norm bij het beoordelen van het materieel evenwicht van de meerjarenbegroting.

Hieronder zijn de 'scores' voor 2025 tot en met 2028 opgenomen:

Kengetallen	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Verplichte kengetallen						
1a. Netto schuldquote	35%	58%	75%	91%	97%	95%
1b. Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen	30%	54%	69%	85%	92%	89%
2. Solvabiliteitsratio	39%	23%	20%	17%	15%	14%
3. Grondexploitatie	2%	3%	2%	1%	0%	0%
4. Structurele exploitatieruimte	3,7%	1,2%	3,1%	-1,7%	-2,1%	-3,2%
5. Gemeentelijke belastingcapaciteit	70%	70%	72%	76%	79%	81%
Overige kengetallen						
6. Weerstandsratio	3,3	3,9	4,5			

Toelichting:

- De netto schuldquote stijgt als gevolg van de nog te realiseren investeringen op basis van het bestedingsplan in deze begroting en de bijbehorende kredieten.
- De scores op solvabiliteitsratio staan onder druk door een relatief hoog investeringsvolume. De scores op solvabiliteitsratio staan onder druk door een relatief hoog investeringsvolume en het 'ravijnjaar' vanaf 2026.
- De forse begrotingstekorten vanaf 2026 zien we ook terug in bovenstaand overzicht. De structurele exploitatieruimte is voor die jaren negatief (en de percentages lopen op).
- Voor 2025 is de score op de weerstandsratio 4,7, ruim boven de 2 en daarmee 'in het groen'.

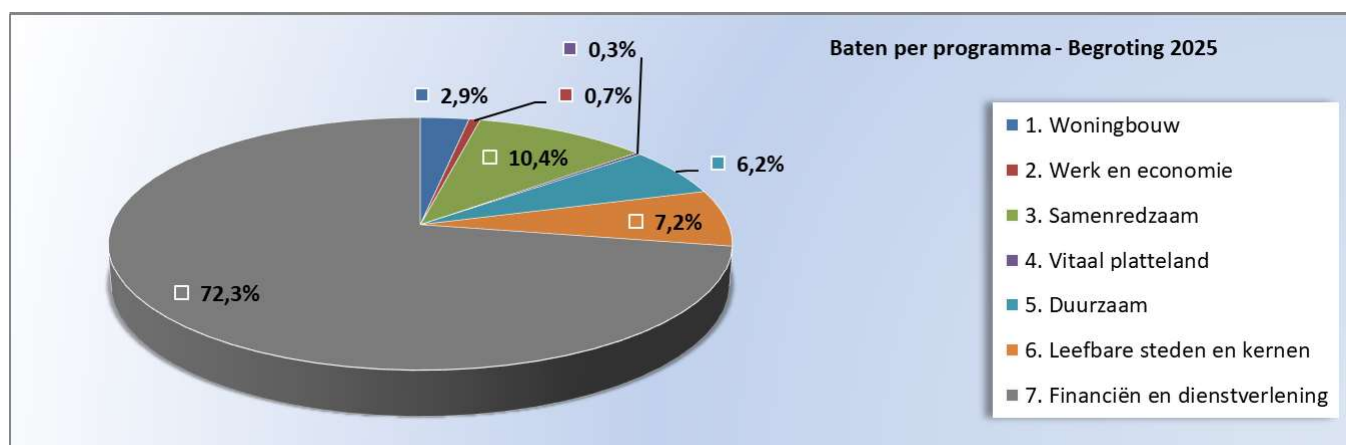
3.3. Uitgaven en inkomsten per programma

In onderstaande tabellen en cirkeldiagram presenteren we de budgetten per bestuursprogramma voor zowel de inkomsten als de uitgaven over 2025. Er is geen rekening gehouden met de mutaties in de reserves.

bedragen x € 1.000

Baten per programma - Begroting 2025	Bedrag	Percentage
1. Woningbouw	5.044	2,9%
2. Werk en economie	1.157	0,7%
3. Samenredzaam	17.930	10,4%
4. Vitaal platteland	513	0,3%
5. Duurzaam	10.714	6,2%
6. Leefbare steden en kernen	12.463	7,2%
7. Financiën en dienstverlening	124.707	72,3%
Totaal	172.527	100,0%

Grafisch weergegeven ziet de verdeling van de inkomsten er als volgt uit:

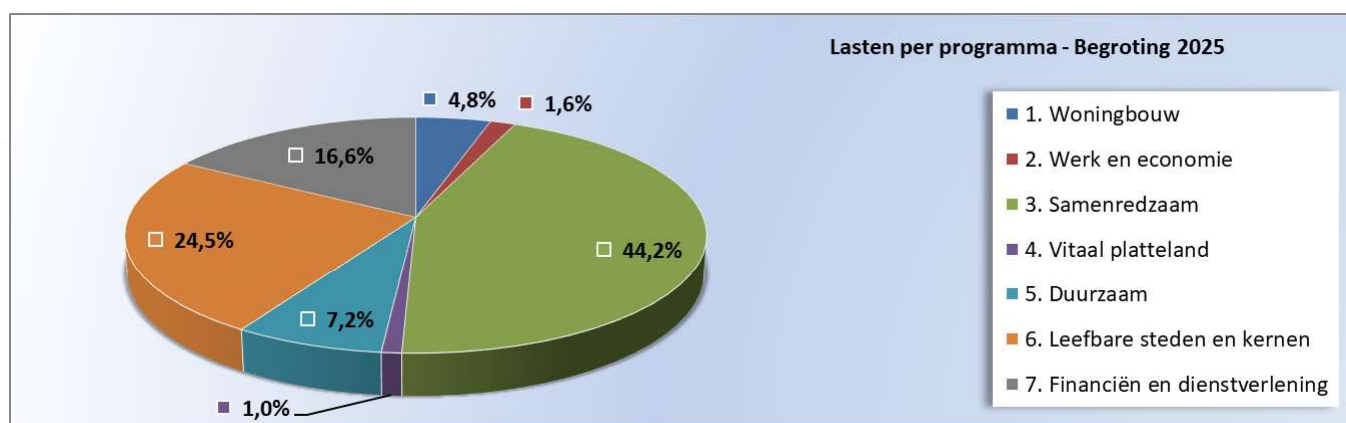

Uit het overzicht blijkt dat het grootste gedeelte van de inkomsten betrekking heeft op het programma 'Financiën en dienstverlening'. Dit heeft vooral te maken met de inkomsten van het Rijk via de algemene uitkering van het gemeentefonds en de gemeentelijke belastingen.

bedragen x € 1.000

Lasten per programma - Begroting 2025	Bedrag	Percentage
1. Woningbouw	8.417	4,8%
2. Werk en economie	2.821	1,6%
3. Samenredzaam	77.147	44,2%
4. Vitaal platteland	1.685	1,0%
5. Duurzaam	12.556	7,2%
6. Leefbare steden en kernen	42.814	24,5%
7. Financiën en dienstverlening	29.036	16,6%
Totaal	174.475	100,0%

Grafisch weergegeven ziet de verdeling van de uitgaven er als volgt uit:

De gemeente geeft het meeste geld uit binnen het bestuursprogramma Samenredzaam, het sociaal domein. Voorbeelden zijn het verstrekken van uitkeringen in het kader van de Participatiewet, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo), de Jeugdzorg en de Wet sociale werkvoorziening (Wsw).

3.4. Uitgangspunten programmabegroting

Bij de raadsbehandeling van de PPN 2024-2028 heeft u ingestemd met het hanteren van de volgende uitgangspunten voor de samenstelling van de Programmabegroting 2025-2028:

Uitgangspunten programmabegroting (Opgenomen in PPN 2023-2027)	Grondslag
Raadsbesluiten*	t/m raadsvergadering 10 sept. 2024
Looninflatie	4,4%
Prijsinflatie inkomstenbudgetten	2,0%
Prijsinflatie uitgavenbudgetten	2,0%
Prijsinflatie grondexploitatie uitgavenbudgetten	3,0%
Prijsinflatie grondexploitatie inkomstenbudgetten	1,5%
Rente grondexploitaties	1,0%
Rekenrente (omslagpercentage)	1,0%
Marktrente	3,0%
Prijsinflatie verstrekte subsidies	2,0%
Prijsinflatie gemeentelijke belastingen en rechten*	2,0%
Areaaluitbreiding wegen en wegmeubilair, openbare verlichting en openbaar groen	200 woningen
Tarief 2025 voor het prestatiecontract	€ 102
Algemene uitkering uit het gemeentefonds*	Meicirculaire 2024
Aantal woonruimten per 1-1-2024 (geraamde groei 2024)	20.535 (200)
Aantal inwoners per 1-1-2024 (geraamde groei 2024)	45.478 (309)

Deze uitgangspunten, of kaders, zijn gehanteerd in voorliggende begroting.

3.5. Bestedingsplan 2025-2028

Deze begroting volgt op de PPN 2024-2028 die op 2 juli 2024 met u is besproken. Uw raad heeft toen kennis genomen van de beleidskeuzes in 2025-2028. In onderstaand bestedingsplan zijn de wijzigingen op de beleidskeuzes die in hoofdstuk 2 onder de verschillende bestuursprogramma's zijn toegelicht verwerkt.

Met het bestedingsplan is in totaal een krediet gemoeid van afgerond € 9,2 miljoen.

bedragen x € 1.000

Bestedingsplan, incl. projecten	Investering	S / I	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
In begroting 2025-2028 opgenomen						
<u>1. Woningbouw</u>						
Geen nieuwe plannen met financiële consequenties						
<u>2. Werk en economie</u>						
B 2.1 Personele uitbreiding juridisch advies grondzaken		S	- 95	- 95	- 95	- 95
<i>Beschikbaar budget (0,17 fte)</i>		S	16	16	16	16
B 2.2 Projectleider arbeidsmarktprojecten		I	- 95	-	-	-
<i>Beschikbaar budget voor arbeidsmarktbeleid</i>		I	50	-	-	-
B 2.3 Economische koers:						
Personele uitbreiding (50% voor toerisme en 50% voor duurzaamheid)		I	- 95	- 95	-	-
<i>Beschikbaar budget (0,09 fte)</i>		I	11	11	-	-
Activiteiten benoemd in de economische agenda		I	- 165	- 165	-	-
<u>3. Samenredzaam</u>						
B 3.4 Onderwijsachterstanden		I	- 80	-	-	-
<u>4. Vitaal platteland</u>						
B 4.2 Ontsluiting Blokzijl:						
Actualisatie kapitaallasten (gemeentelijk aandeel)	- 8.400	S	-	-	- 532	- 524
<i>In begroting opgenomen</i>	4.400	S	-	-	195	195
Jaarlijkse onderhoudskosten		S	-	-	- 30	- 30
<u>5. Duurzaam</u>						
Zonnecarport gemeentehuis Vendelweg	- 300	S	- 24	- 24	- 23	- 23
<i>Besparing op de energielasten</i>		S	22	22	22	22
<u>6. Leefbare steden en kernen</u>						
B 6.1 Stelpost: Unilocatie VO Steenwijkerland		S				- 1.416
B 6.2 Museum Steenwijk:						
Investering (na fondsenwerving)	- 2.683	S		- 218	- 214	- 210
Jaarlijkse beheerkosten		S		- 40	- 40	- 40
Onderhoud en energie		S		- 65	- 65	- 65
Eenmalige lasten		I	- 5.447			
Fondsen en donaties		I	660			
<i>Beschikbaar budget binnenstad</i>		I	1.340			
<i>Subsidie Impulsaanpak</i>		I	1.850			
<i>Subsidie bibliotheek</i>		S	-	153	153	153
B 6.3 Vertraging IHP Rente		S	26			
B 6.4 Essentaksterfte		S	- 40	- 40	- 40	- 40
B 6.5 Uitbreiding formatie (1 fte), projectleider civiele projecten		S	- 95	- 95	- 95	- 95
<i>Beschikbaar budget voor woningbouw</i>		S	30	30	30	30
Subtotaal bestedingsplan, incl. projecten	- 6.983		- 2.132	- 605	- 718	- 2.121

bedragen x € 1.000

Bestedingsplan, incl. projecten	Investering	S / I	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
In begroting 2025-2028 opgenomen						
Subtotaal bestedingsplan, incl. projecten	- 6.983		- 2.132	- 605	- 718	- 2.121
B 6.6 Faunapassage Veneweg Wanneperveen		I	- 45	-	-	-
Jaarlijkse beheerkosten (onderhoud)		S	-	- 0	- 0	- 0
B 6.7 Fietspad Steenwijkerdiep	- 375	S	- 24	- 23	- 23	- 23
B 6.8 Verbeteren fietsverbinding Steenwijk-Giethoorn (Beulakerweg)	- 1.495	S	- 20	- 42	- 41	- 41
<i>Subsidie rijk: investeringsimpuls Verkeersveiligheid (2e tranche)</i>	166	I	-	-	-	-
<i>Subsidie provincie: doeluitkering Verkeer en Vervoer</i>	665	I	-	-	-	-
B 6.9 Levensduur verlengende maatregel Dwarsgracht	- 221	S	- 18	- 17	- 17	- 17
<i>Beschikbaar budget (voorziening wegen)</i>		S	30			
B.6.10 Openbare watertappunten, onderhoudskosten		S	- 7	- 7	- 7	- 7
B 6.11 Opwaardering begraafplaatsen		S	- 50	- 50	- 50	- 50
<i>Dekking via lijkbezorgingsrechten</i>		S	50	50	50	50
B. 6.12 Sportvelden groene long (hockey, korfbal, hondenschool)	- 985	S	- 88	- 87	- 85	- 83
<i>Beschikbaar budget</i>	685	S	50	51	50	50
Enmalige kosten		I	- 78	-	-	-
B 6.13 Cultuurhistorische waardenkaart Steenwijkerland		I	- 150	-	-	-
B 6.14 Restauratie monumentaal orgel grote kerk Steenwijk		I	- 50	-	-	-
B 6.15 Reclame uitingen Giethoorn		I	- 67	- 34	-	-
B 6.16 Groot onderhoud kulturhus 'De Eendracht' Giethoorn		I	- 144	-	-	-
<i>Beschikbare subsidie 'Duurzaamheidsfonds Steenwijkerland'</i>		I	84	-	-	-
B 6.17 Renovatie tennisbanen tennisclub Vollenhove		I	- 31	-	-	-
7. Financiën en dienstverlening						
B 7.1 Noodzakelijke aanpassingen (achterstallig onderhoud) gemeentehuis	- 680	S	- 78	- 76	- 168	- 165
Enmalige uitgaven		I	- 1.000	-	- 200	-
B 7.2 Toezicht toeristenbelasting		S	- 25	- 25	- 25	- 25
<i>Hogere opbrengst toeristenbelasting (incl.forensenbelasting)</i>		S	25	25	25	25
B 7.3 Professionalisering evenementen met een representatief karakter		S	- 20	- 20	- 20	- 20
<i>Bestaand budget</i>		S	20	20	20	20
B 7.4 Koersdocument overheidscommunicatie		I	- 43	- 43	-	-
B 7.5 Representatie/Kabinet		S	- 24	- 24	- 24	- 24
Totaal bestedingsplan, incl. projecten	- 9.223		- 3.833	- 907	- 1.232	- 2.430
<i>Waarvan structureel</i>			- 339	- 581	- 1.032	- 2.430
<i>Waarvan incidenteel</i>			- 3.494	- 326	- 200	-
Ten laste van het begrotingsaldo			- 339	- 581	- 1.032	- 2.430

3.6. Financiële ontwikkelingen

Nadat de PPN 2024-2028 in het voorjaar door uw raad is vastgesteld, heeft zich een aantal financiële ontwikkelingen voorgedaan die in deze paragraaf afzonderlijk zijn toegelicht.

3.6.1. Financiële ontwikkelingen Gemeentefonds

We ontvangen de komende jaren naar verwachting meer geld uit het gemeentefonds. De financiële gevolgen zijn hieronder in beeld gebracht.

Financiële gevolgen Gemeentefonds	bedragen x € 1.000			
	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Informatienota juni 2024 (meicirculaire gemeentefonds en BUIG-budget)	- 2.086	810	653	466
Vrijval taakmutaties meicirculaire gemeentefonds	767	258	261	262
Totaal (+ = voordeel)	- 1.319	1.068	914	728

Informatienota 18 juni 2024 (Meicirculaire 2024 gemeentefonds en Buigbudget 2024)

Op 18 juni 2024 bent u geïnformeerd over de financiële gevolgen van de meicirculaire 2024 van het gemeentefonds en het 'nader voorlopig Buigbudget'. Zoals gebruikelijk hebben we deze informatie verwerkt in de begroting.

In de informatienota over heeft u kunnen lezen dat wij ontvangen bedragen voor taakmutaties niet meer automatisch toevoegen aan het desbetreffende budget in de begroting. Hieronder kunt u zien welke bedragen bij de Najaarsnota 2024 alsnog structureel zijn toegevoegd aan een budget en welk bedrag kan worden ingezet voor verbetering van het begrotingssaldo.

Het gaat om de volgende bedragen:

(bedragen x € 1.000)

	2025	2026	2027	2028
Taakmutaties	1.348	824	795	788
<i>Af:</i>				
Wsw	512	492	456	442
Beschut werk	69	74	78	84
Naar saldo begroting	767	258	261	262

3.6.2. Raadsbesluiten

In de PPN 2024-2028 zijn alle raadsbesluiten verwerkt tot en met de vergadering van 23 april 2024. In onderstaande tabel zijn de raadsbesluiten opgenomen die betrekking hebben op de periode tot en met 10 september 2024.

bedragen x € 1.000

Raadsbesluiten tot en met 10 september 2024	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Begroting 2025 Veiligheidsregio IJsselland	- 293	- 293	- 293	- 293
Begroting 2025 GGD IJsselland	- 89	- 89	- 89	- 89
Begroting 2025 Omgevingsdienst IJsselland	- 114	- 80	- 80	- 80
Verrekening stelpost PPN 2024-2027 (P 47)	496	462	462	462
Totaal (+ = voordeel)	-	-	-	-

In de PPN 2024-2028 is al aangekondigd dat extra structurele bijdragen noodzakelijk zijn voor de GGD IJsselland, de Veiligheidsregio IJsselland en de Omgevingsdienst IJsselland. We hebben daar toen een stelpost voor opgenomen waarmee we de bedragen nu verrekenen.

3.6.3. Financiële ontwikkelingen na de PPN 2024-2028

Na het verschijnen van de PPN 2024-2028 heeft zich een aantal wijzigingen voorgedaan met financiële gevolgen voor onze gemeente. In onderstaande tabel zijn de wijzigingen toegelicht. Het totaal van alle gepresenteerde mutaties is opgenomen in het meerjarenbeeld (paragraaf 3.2). De afzonderlijke posten zijn toegelicht in hoofdstuk 2 binnen de desbetreffende bestuursprogramma's.

bedragen x € 1.000

Financiële ontwikkelingen na de PPN 2024-2028	Investering S / I	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Meevallers					
Aflopen Europese subsidieperiode Leader (2024-2027)	S	-	-	-	33
Vrijval budget CO2 prestatieladder	S	10	10	10	10
OHV Vollenhove, extra investering t.o.v. IHP door hoger leerlingenaantal	332 S	1	15	18	18
Totaal meevallers	332	11	25	29	61
Tegenvallers					
Correctie berekening PPN prijscompensatie (2%)	S	- 39	- 21	- 22	- 6
Correctie berekening PPN looncompensatie (4,4%)	S	- 52	- 61	- 38	- 32
Doorbelasting naar riool en afval	S	77	75	77	77
Bijstellen kapitaallasten	S	34	- 1	- 1	- 109
Investeringen in riolering, verschil markttrente en omslagrente	S	- 82	- 121	- 173	- 217
Steenwijken diep (actualisatie financiële mutatie in de PPN 2024-2028)	- 400 S			- 32	- 31
Renovatie kindcentrum Bernhard	S	- 46			
Totaal tegenvallers	- 400	- 108	- 130	- 190	- 318
Totaal financiële ontwikkelingen na de PPN 2024-2028 (+ = voordeel)	- 68	- 97	- 105	- 161	- 256
<i>Waarvan ten laste van het begrotingssaldo</i>		- 97	- 105	- 161	- 256
<i>Waarvan ten laste van de Algemene reserve - vrij besteedbaar</i>		-	-	-	-

Bovenstaande posten zijn hieronder kort toegelicht.

Aflopen Europese subsidieperiode Leader (2024-2027)

De bijdrage voor de Europese subsidieperiode 2024-2027 loopt af met ingang van 2028. Vandaar dat bedrag vanaf 2028 komt te vervallen.

Vrijval budget CO2-prestatieladder

Het jaarlijkse budget voor de CO2 prestatieladder kan komen te vervallen. Er zijn andere mogelijkheden om dit te kunnen meten, zonder dat dit budget noodzakelijk is.

OHV Vollenhove, extra investering t.o.v. IHP door hoger leerlingenaantal

De in de Perspectiefnota gepresenteerde investering (p. 107) is in de begroting 2025 -2028 vervallen. De lasten zoals opgenomen in de PPN komen hierdoor weer ten gunste van het begrotingsaldo.

Correctie berekening PPN (loon- en prijscompensatie)

Bij het opstellen van de PPN 2024-2028 is rekening gehouden met een prijscompensatie van 2% en een looncompensatie van 4,4%. Bij het opstellen van de programmabegroting 2025-2028 is echter gebleken dat de verwachte uitgaven, incl. de verwachte loonkosten, hoger zullen uitvallen dan we eerder hadden geraamd.

Doorbelasting naar riool en afval

Met name door de stijging met de CAO lonen kan ook meer aan afval en riolering worden doorbelast. Dat betekent een voordeel voor de begroting.

Bijstellen kapitaallasten

Voor het aanbieden van de begroting wordt er een controle uitgevoerd op de kapitaallasten. De verschillen zijn in 2026 en 2027 te verwaarlozen. In 2025 is het voordeel bijna € 34.000 en wordt veroorzaakt door het niet realiseren van de investering van de St Martinus school. In 2028 is het nadeel € 109.000. Dit omdat in de begroting 2024 -2027 in het jaar volgend hierop een bedrag van bijna € 54.000 als positief is opgenomen terwijl dit negatief had moeten zijn.

Investerings in riool, verschil in marktrente en omslagrente

Voor alle nieuwe en nog uit te voeren investeringen houden we rekening met de actuele marktrente. Dit is de rente die moet worden betaald bij de bank als we een lening aantrekken. Deze rente is op dit moment iets onder de 3%. Bij de PPN is deze rente op 3% vastgezet. Omdat de gemeente heel veel andere goedkopere leningen heeft lopen is de omslagrente vastgelegd op 1%. De omslagrente is het gemiddelde percentage dat verdeeld wordt aan alle producten en taakvelden van de gemeente. Deze omslagrente geldt voor de alle taakvelden en producten en is verplicht. Omdat deze omslagrente nu 1% is, wordt er ook maar met deze 1% gerekend in de tariefstelling van de afval en riolering. De 2% komt hierdoor ten laste van de algemene dienst. In de toekomst kan de omslagrente op een hoger niveau komen als de marktrente op het huidige niveau blijft. Als de marktrente daalt naar bijvoorbeeld 2% zullen deze naar beneden bijgesteld worden. Toekomstige ontwikkelingen op het gebied van de marktrente kunnen dan ook grote nadelige of voordelige gevolgen voor de begroting hebben.

Steenwijkerdiep (actualisatie financiële mutatie in de PPN 2024-2028)

Bij het berekenen van het benodigde krediet voor het Steenwijkerdiep is uitgegaan van een verkeerd bedrag voor de realisatie van het parkeerterrein.

Renovatie kindcentrum Bernhard

In het verleden zijn afspraken gemaakt over de voorfinanciering van de renovatie KC Bernhard door het schoolbestuur Accrete. In 2021 is het eerste deel uitbetaald. Het tweede deel was voorzien in 2026. Dat krediet was reeds beschikbaar gesteld (€ 1.1144.285). Voorgesteld wordt nu om het tweede deel begin 2025 uit te betalen.

3.6.4. Structurele doorwerking mutaties Najaarsnota 2024

In voorliggende programmabegroting zijn de mutaties 2024 verwerkt, voor zover deze een structurele doorwerking naar 2025 en latere jaren hebben.

Structurele doorwerking najaarsnota 2024	bedragen x € 1.000			
	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Juridische adviezen bestemmingsplannen	- 7	- 7	- 7	- 7
Sanering Steenwijkerdiep 107	- 25			
Huur Steenwijkerdiep 107	- 15	- 15	- 15	- 15
Doorbetaling BIZ	- 120	- 120	- 120	- 120
Opbrengsten BIZ	120	120	120	120
Beweging van nul	- 190			
Vitaal ouder worden	- 265			
Beweging van nul, bijdrage reserve	190			
Vitaal ouder worden, bijdrage reserve	265			
Beschermde wonen	1.400			
Gecertificeerde Instellingen (GI's)	- 80	- 80	- 80	- 80
Sociaal Medische Indicatie Kinderopvang (SMI)	- 80			
Inkomensregelingen	- 175	- 175	- 175	- 175
Loonkostensubsidie en Buigbudget	- 100	- 100	- 100	- 100
Fiets- en wandelnetwerken	- 10	- 10	- 10	- 10
Nationaal Isolatieprogramma	- 3.028			
Rijksbijdrage Nationaal Isolatieprogramma	3.028			
De Meenthe	- 15	- 15	- 20	- 30
Exploitatie Stationsplein	- 69	- 69	- 69	- 69
Exploitatie Stationsplein (huur)	69	69	69	69
Speeltoestellen	170	63	38	- 27
Dividend BNG	- 16	- 16	- 16	- 16
VNG GGU bijdrage	- 20	- 20	- 20	- 20
Kapitaallasten	8	8	8	8
Loonkosten B&W	- 8	- 8	- 8	- 8
Pensioen voormalig bestuurders	20	20	20	20
Overhead	121	152	132	132
Totaal (+ = voordeel)	1.169	- 201	- 252	- 326
<i>Waarvan structureel (ten laste van het begrotingsaldo)</i>	1.194	- 201	- 252	- 326
<i>Waarvan incidenteel (ten laste van de AR vrij besteedbaar)</i>	25			

Voor een toelichting op de gepresenteerde mutaties verwijzen wij u naar de Najaarsnota 2024.

3.6.5.1 Saldoverbeterende maatregelen (opgenomen in de begroting)

In de PPN 2024-2028 is een pakket aan maatregelen gepresenteerd om de gemeentelijk financiën op orde te houden. Dit pakket bestond uit een combinatie van bezuinigingen, versoberen van voorzieningen en lastenverzwaringen voor toeristen en inwoners. Er is toen aangekondigd dat we in de aanloop naar de begroting de maatregelen nader zullen uitwerken en de financiële implicaties voor het meerjarig begrotingssaldo in beeld zullen brengen. We kiezen ervoor om een groot deel van de maatregelen die genoemd zijn in de Perspectiefnota, ook door te voeren. Dat resulteert in een overschot in de begroting voor het jaar 2025.

Wij stellen voor om de volgende maatregelen met ingang van de begroting 2025 te treffen:

Saldoverbeterende maatregelen in de begroting (A-deel)	bedragen x € 1.000			
	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
<u>Bezuinigen en scherper begroten</u>				
Opheffen 10% restantkredieten	163	163	163	163
Kernenbeleid	45	45	45	45
Raadsvergadering 10 september 2024: Motie koppengeld	- 45	- 45	- 45	- 45
Versoberen dienstverlening	56	56	56	56
Eigen bijdrage WMO verhogen	60	60	60	60
Versoberen regelingen bijzondere bijstand	100	100	100	100
Afslanken beleidsinzet sociaal domein	100	100	100	100
Bijstellen en inzet overige domeinen	200	300	400	400
BTW-compensatiefonds	235	235	235	235
Scherper begroten leerlingenvervoer, volwasseneneducatie en peuteropvang	150	150	150	150
Bijramen leges burgerzaken	75	120	135	75
Bijstellen raming rentelasten	400	400	400	400
<u>Toeristen/Forensen</u>				
Toeristenbelasting	700	700	700	700
Forensenbelasting	292	292	292	292
<u>Kostendekking</u>				
Kostendekking afval 100%	903	903	903	903
Kostendekking riool 100%	809	809	809	809
Kostendekking lijkbezorging 100% (verhoging in 2025)	42	92	92	92
Opwaardering begraafplaatsen (dekking via lijkbezorgingsrechten)		- 50	- 50	- 50
Verhogen tarieven fysiek domein	50	50	50	50
Gehandicapten Parkeerkaart (GPK)	54	54	54	54
Totaal (+ = voordeel)	4.388	4.533	4.648	4.588

Opheffen 10% van de restantkredieten

Voor een totaal investeringsvolume van € 27 miljoen staan er vele kredieten open. Dit betreffen investeringen waar u als raad eerder toe heeft besloten, maar die nog niet in uitvoering zijn gebracht. Het gaat hier vaak om projecten in het fysieke domein, zoals investeringen in de openbare verlichting, bermen, Steenwijk-west, het IHP. Door te besluiten om minimaal 10% van de projecten uit te stellen of te schrappen kan een besparing aan kapitaallasten gerealiseerd worden.

Al deze restantkredieten zijn in beeld gebracht en er is gekeken of er investeringen zijn waar de afgelopen 3 jaar geen uitgaven op zijn gedaan. In onze ogen zijn er geen investeringen die kunnen worden 'geschrapt'. Wel zien we

in sommige gevallen dat er sprake is van uitstel, waardoor de kapitaallasten zich later zullen voordoen dan stond gepland. Een bedrag van € 162.500 aan besparing op kapitaallasten is realistisch.

Kernenbeleid

In de Perspectiefnota was als maatregel voorgesteld het koppengeld te halveren (van € 2 naar € 1 per inwoner). Onlangs (raadsvergadering september jl.) heeft u een motie aangenomen om deze maatregel niet door te voeren. Deze motie hebben we overgenomen.

Versoberen dienstverlening

De uitwerking van deze saldoverbeterende maatregel uit de PPN kent 2 onderdelen. Allereerst het stopzetten van het inwonerpanel. Het inwonerpanel is onderwerp van het jaarlijkse doelmatigheidsonderzoek geweest. Gelet op deze evaluatie en de inzet op de diverse andere beschikbare instrumenten voor inwonerparticipatie is het stopzetten van het inwonerpanel gehandhaafd als saldoverbeterende maatregel. Het stoppen met dit instrument betekent wel een beperking voor onze 'participatie-toolkit'. De maatregel levert € 30.000 op.

Het tweede onderdeel betreft het verminderen van de openingstijden van de balies in het gemeentehuis. Burgerzaken is nu geopend op maandag tot en met woensdag van 9.00 uur tot 18.00 uur, donderdags van 11.00 uur tot 20.00 uur en vrijdags van 9.00 uur tot 12.30 uur. Onze telefonische openingstijden zijn iets anders, namelijk van maandag tot en met donderdag van 8.30 uur tot 16.30 uur en vrijdag van 8.30 uur tot 12.30 uur. In de voorgestelde maatregel worden de openingstijden van burgerzaken gelijk getrokken aan die van telefonie, met uitzondering van de donderdagmorgen. De maatregel levert € 26.000 op.

Eigen bijdrage WMO verhogen

Het tarief van de eigen bijdrage in de Wmo bedraagt momenteel € 19. Het wettelijk maximum is € 20,60. Vanaf nu zal het wettelijke maximum standaard als eigen bijdrage gehanteerd worden. De structurele besparing hiervan bedraagt € 60.000.

Versoberen regelingen bijzondere bijstand

Ons huidig beleid op de regelingen in de bijzondere bijstand is op sommige onderdelen ruimhartig. Door deze te versoberen is een besparing van € 0,1 mln. te realiseren, zonder dat dit ten koste gaat van regelingen voor noodzakelijke kosten. Het betreft het verlagen van de hoogte van de vergoeding voor woninginrichting en het verlagen van de hoogte van de Individuele Inkomens Toeslag (IIT).

Voor woninginrichting geldt dat er in bepaalde omstandigheden bijzondere bijstand voor de kosten van de inrichting van een woning wordt verstrekt. Veel gemeenten vergoeden 50% van de "Nibudnorm". Het huidig beleid vergoedt meer dan deze 50%. Door de vergoeding terug te brengen naar maximaal 50% is de verwachting € 50.000 structureel te besparen.

De Individuele InkomensToeslag (IIT) is een jaarlijkse toeslag voor inwoners die drie jaar of langer op minimumniveau leven. De IIT is bedoeld voor grote uitgaven zoals witgoed of een dagje weg. Voorgesteld wordt het totale budget voor IIT met € 50.000 te korten (gemiddeld 100 euro per toekenning) en in lijn te brengen met wat omliggende gemeenten doen. Om dit te realiseren wordt gekeken naar 2 maatregelen: verlagen van de toeslag voor de gehele doelgroep en een nieuwe tariefdifferentiatie per doelgroep, waarbij hernieuwd gekeken wordt naar de huishoudens die de IIT het hardst nodig hebben.

Afslanken beleidsinzet sociaal domein

Deze maatregel betreft het bijstellen van onze ambities op bovenwettelijke taken en het verminderen van de (ambtelijke) inzet op regionale overleggen binnen het sociaal domein (jeugd, zorg, Wmo). Hiermee wordt structureel 1,0 fte van het beleidsteam Sociaal domein bespaard. Dit kan gerealiseerd worden door geen uitvoering meer te geven aan de bovenwettelijke taken van het beleidsteam en de beleidsinzet op wettelijke taken, in de regio en op domein overstijgende vraagstukken (zoals bijvoorbeeld de Omgevingswet en het gebiedsgericht werken) te minimaliseren.

Bijstellen ambities en inzet overige domeinen

In de huidige begroting is een (oplopende) taakstelling voor de bedrijfsvoering naar € 500.000 opgenomen. Naast de bijstelling van ambities en beleidsinzet binnen het sociaal domein en de andere saldoverbeterende maatregelen zal ook op andere beleids- en bedrijfsvoeringsterreinen worden gekeken waar scherper geraamd kan worden en de inzet beperkter kan. De reeds bestaande taakstelling voor de organisatie wordt met € 200.000 (2025) oplopend naar structureel €400.000 (2027) verhoogd.

BTW-compensatiefonds (BCF)

De afgelopen jaren hebben we meer ontvangen vanuit het BTW-compensatiefonds dan in onze begroting opgenomen. In de PPN is reeds een ophoging van dit bedrag aangekondigd. De VNG heeft in haar advies over de begroting 2025-2028 aangegeven dat gemeenten de vrijval over het jaar 2023, die in 2024 wordt afgerekend, ook voor de komende jaren als extra inkomsten uit de algemene uitkering mogen begroten. In de PPN zijn we uitgegaan van een verhoging van € 235.000, waardoor de geraamde vrijval zou uitkomen op € 530.000. Dit hebben we zo verwerkt in de begroting.

Scherper begroten leerlingenvervoer, volwasseneducatie en peuteropvang

De afgelopen periode is gebleken dat de budgetten voor leerlingenvervoer, volwasseneducatie en peuteropvang ruim genoeg zijn gebleken. Neerwaartse bijstelling is op basis van het huidige beleid dan ook mogelijk. Voor leerlingenvervoer betreft dit een bedrag van € 100.000, voor de beide andere in totaal € 50.000.

Bijramen leges burgerzaken

Het bedrag dat binnenkomt aan leges bij burgerzaken is het afgelopen jaar flink opgelopen. De inschatting van te verwachten aantallen rijbewijzen en reisdocumenten hebben we op basis van deze informatie aangepast. Op basis van deze verwachte aantallen is de raming aangepast en verhoogd.

Bijstellen raming rentelasten

Diverse projecten komen later in ontwikkeling dan vooraf was ingeschat, waardoor rentevoordelen ontstaan. Het voordeel van deze neerwaartse bijstelling van de rentelasten is becijferd op een bedrag van € 400.000 structureel.

Toeristenbelasting

Zoals eerder aangegeven in de Perspectiefnota 2023-2027 zijn we voornemens om de toeristenbelasting met ingang van 1 januari 2025 te verhogen en vanaf dat moment het tarief jaarlijks te indexeren. Het huidige tarief bedraagt € 1,10 per persoon per overnachting/verblijf. Het huidige tarief van de toeristenbelasting is sinds 2020 niet verhoogd en laag ten opzichte van veel andere gemeenten. Zeker wanneer dit wordt vergeleken met andere toeristische gemeenten. Mede door de inflatie zijn de kosten in die periode sterk gestegen. We vinden dat de toerist ook moet bijdragen aan de kosten die wij maken voor het beheer & onderhoud en investeringen in de openbare ruimte en het toerisme. Dit sluit aan bij ons eerder geformuleerde uitgangspunt 'de bezoeker draagt bij'.

Per 1 januari 2025 willen we twee tarieven hanteren. Een laag tarief van € 1,50 voor nachtverblijf in een kampeermiddel en een hoger tarief van € 2,20 voor alle andere vormen van overnachting/verblijf. Vanaf dit moment zullen we bovendien de tarieven jaarlijks indexeren. Hierbij sluiten we aan bij de systematiek die ook voor andere belastingen wordt gehanteerd.

Forensenbelasting

In lijn met het meer laten bijdragen van toeristen willen we ook de andere niet-inwoners meer laten bijdragen aan de inkomsten van de gemeente, omdat zij van de algemene voorzieningen van de gemeente profiteren. Voorgesteld wordt de forensenbelasting voor niet-inwoners die een gedeelte van het jaar wel in de gemeente verblijven met 25% te verhogen. De tweede groep die forensenbelasting betaalt zijn eigenaren van stacaravans. Zij betalen geen ozb, omdat een stacaravan voor de wet geen WOZ-object is. Zij betalen een vast tarief naar waarde van de caravan, met een minimum van € 198,-. Voorgesteld wordt zowel het tarief als het minimumbedrag met 25% te verhogen.

Kostendekking afval en riool 100%

Zowel voor de afvalstoffen- als de rioolheffing rekenen we op dit moment de BTW-lasten niet door in de tarieven. Het besluit om deze lasten niet op te nemen in de gesloten huishouding voor deze beide heffingen is ooit bij de introductie van het BTW-compensatiefonds genomen. Het heeft tot gevolg dat beide tarieven niet kostendekkend zijn, maar dat een deel vanuit de algemene middelen wordt gedekt. In het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) is opgenomen dat de BTW-lasten onderdeel uitmaken van de gesloten huishouding. Inventarisatie bij andere (omliggende) gemeenten laat zien dat deze gemeenten allen de BTW-lasten hierin hebben opgenomen. We stellen u dan ook voor dit 'lek' in de gesloten huishouding te dichten. Dit ook vanuit de gedachte onze tarieven 100% kostendekkend te maken en te houden. In de paragraaf Lokale heffingen wordt ingegaan op hoe de stijging in de tarieven verwerkt wordt.

Kostendekking lijkbezorging 100%

De kostendekkendheid van de lijkbezorgingsrechten ligt momenteel op circa 73%. In de afgelopen jaren is dit percentage aanzienlijk omhoog gebracht. Zo lag het percentage in 2017 nog onder de 50. Verdere verhoging via verhoging van de tarieven of het bijstellen van het onderhoudsniveau is een mogelijkheid. Een kostendekking van 100% betekent dat de tarieven met ruim 40% zullen stijgen. Voor een gemiddelde uitvaart is dit circa € 1.000. Het risico bestaat dat het aantal gemeentelijke uitvaarten hierdoor nog verder daalt dan reeds het geval is. Voorgesteld wordt dan ook om het dekkingspercentage niet naar 100%, maar naar ruim 87% te verhogen. Daarnaast zal het jaar 2025 benut worden om te onderzoeken wat er gedaan kan worden om inkomsten en uitgaven meer in balans te brengen, de consequenties in beeld te brengen en al dan niet keuzes voor te leggen.

Verhogen tarieven fysiek domein en GehandicaptenParkeerKaart

Binnen het fysieke domein kunnen de tarieven op zaken als aanleg van kabels en leidingen, inritvergunningen, invalidenvergunningen meer kostendekkend gemaakt worden. Een onderzoek naar kostendekkendheid heeft opgeleverd dat wij de tarieven per 1-1-2025 voor een vergunning kunnen verhogen van € 363,15 naar € 445,58 en de grens van de vergunningplicht (voor kabels en leidingen) kunnen verlagen van 25 naar 10 meter. Bovendien zijn de laatste 3 jaar de ontvangsten voor vergunningen en degeneratievergoedingen structureel hoger geweest dan begroot. Dit maakt dat de begrote opbrengsten vanaf 2025 verhoogd kunnen worden met in totaal € 50.000.

De GehandicaptenParkeerKaart (GPK) kost momenteel € 17 en is daarmee zeker niet kostendekkend. In omliggende gemeenten kost zo'n kaart veelal tussen de € 90 en € 148. Het voorstel is om de regeling kostendekkend te maken en daarbij het 'Amsterdamse model' toe te passen. In dit model wordt onderscheid gemaakt tussen de leges en de kosten voor de medische keuring (consult). Indien een inwoner een GPK aanvraagt, zal een vast bedrag

aan leges in rekening gebracht worden om de kosten voor de administratieve afhandeling en de kosten van de pas te bekostigen. Deze kosten bedragen € 45. Indien een medische keuring moet plaatsvinden, worden de kosten daarvan ook doorberekend aan de aanvrager. Momenteel bedragen de kosten van de keuringsarts circa € 130 per consult. Bovenstaande maatregel levert een saldoverbetering op van ruim € 50.000,- t.o.v. de huidige situatie.

Om inwoners met een laag inkomen tegemoet te kunnen komen voor deze kostenverhoging zal in lijn met uw raadsnotie hierover de aanschaf van een gehandicaptenparkeerkaart vanaf 1 januari 2025 worden opgenomen in de beleidsregels bijzondere bijstand.

3.6.5.2 Saldoverbeterende maatregelen (nog uit te werken)

Na budgettaire verwerking van de saldoverbeterende maatregelen (het A-deel) resulteren nog steeds tekorten voor 2026 tot en met 2028. Deze tekorten lopen op van € 2,6 miljoen in 2026 tot € 4,8 miljoen in 2028

De VNG adviseert in haar laatste begrotingsadvies om bij het opstellen van de begroting rekening te houden met een aantal actuele ontwikkelingen: *Overweeg rekening te houden met toekomstige ontwikkelingen rondom het BTW-compensatiefonds (BCF) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)*. In het maatregelenpakket A, verwerkt in deze begroting, hebben we al (deels) rekening gehouden met de ontwikkelingen rondom het BCF. Voor de Wmo verwachten dat het rijk gemeenten zal compenseren (€ 75 miljoen in 2026, oplopend tot € 300 miljoen in 2029). Ook adviseert de VNG om *geen bezuinigingen door te voeren op andere beleidsterreinen vanwege de groei van de kosten voor jeugdzorg*.

In onderstaande tabel hebben we inzichtelijk gemaakt hoe de financiële tekorten zich zouden ontwikkelen als we rekening zouden houden met bovenstaande ontwikkelingen en de adviezen van de VNG.

Financieel meerjarenbeeld	Bedragen x € 1.000			
	2025	2026	2027	2028
Saldo PB 2025-2028, incl. storting AR-vaste buffer en incl. saldoverbeterende maatregelen	3.634	- 2.589	- 3.193	- 4.847
Acceptabel tekort: Aanvullende compensatie Wmo (begrotingsadvies VNG)	-	187	375	562
Acceptabel tekort: Tekort Jeugdzorg (Begrotingsadvies VNG)	-	287	134	229
Fictief saldo PB 2025-2028 (na verwerking acceptabele tekorten)	3.634	- 2.115	- 2.684	- 4.056
Saldoverbeterende maatregelen, niet verwerkt in de begroting	-	3.191	4.026	4.498
Fictief saldo PB 2025-2028 (voorsorteren op PPN 2025-2029)	3.634	1.076	1.342	442

+ = voordeel

Met in achtneming van het acceptabel tekort resulteert dat in een tekort op onze begroting van € 2,1 miljoen in 2026, oplopend tot € 4,1 miljoen in 2028.

Conform het advies van de VNG hebben wij mogelijke maatregelen voorbereid om het resterende tekort vanaf 2026 structureel op te lossen mocht er geen extra geld van het rijk komen. Dat zou resulteren in een sluitende meerjarenbegroting voor alle jaren tot en met 2028. Deze potentiële maatregelen zijn nog niet budgettair verwerkt

in de begroting, maar worden betrokken bij de behandeling van de Perspectiefnota van 2025-2029. Veel van de hierbij benoemde maatregelen zullen daarbij ook verdere uitwerking behoeven.

Saldoverbeterende maatregelen, nog uit te werken (B-deel)	I/S	2026	2027	2028
BTW-compensatiefonds	S	931.000	931.000	931.000
Kostendekking lijkbezorging 100% (verdere verhoging)	S	140.000	140.000	140.000
Zwembad Vollenhove	S	-	300.000	300.000
Jeugd en WMO: ramen incidentele bijdragen als structureel	S	500.000	500.000	500.000
Verlagen eigen bijdrage NWG	S	200.000	200.000	200.000
Taakstelling gemeenschappelijke regelingen	S	200.000	200.000	200.000
Opdracht Sociaal Werk de Kop	S	-	-	72.000
Beperken uitgaven Huishoudelijke Hulp	S	500.000	500.000	500.000
Taakstelling per portefeuillehouder	S	320.000	320.000	320.000
Taakstelling maatschappelijk vastgoed (afstoten/verduurzamen)	S	PM	PM	PM
Betaald parkeren Giethoorn	S	-	135.000	135.000
Extra verhogen van de OZB (3x5%)	S	400.000	800.000	1.200.000
Totaal saldoverbeterende maatregelen (nog uit te werken)		3.191.000	4.026.000	4.498.000
<i>Waarvan structureel</i>	S	3.191.000	4.026.000	4.498.000
<i>Waarvan incidenteel</i>	I			

+ = voordeel

BTW-compensatiefonds

In lijn met het advies van de VNG over de begroting 2025-2028 kunnen we meer risico nemen door uit te gaan van een hoger bedrag aan vrijval van het BTW-compensatiefonds dan we nu doen. We stellen voor om in de begroting rekening te houden met een verhoging van € 235.000 (zie maatregelenpakket A). Daarmee komt het totaalbedrag aan verwachte vrijval voor 2025 en latere jaren uit op € 530.000. Op basis van de huidige informatie - de afrekening 2023 van het BTW-compensatiefonds - zouden we nog een extra bedrag van € 931.000 kunnen inboeken. De totale verwachte vrijval komt dan uit op € 1.461.000.

Kostendekking lijkbezorging 100% (verdere verhoging)

In 2025 zal onderzoek worden gedaan of en op welke wijze verdere verhoging naar volledige kostendekkendheid mogelijk is. Op basis van dit onderzoek kan bepaald worden of en in welke mate hier verdere financiële saldoverbetering mogelijk is.

Zwembad Vollenhove

Het zwembad in Vollenhove beschikt over een overdekt binnenbad en een buitenbad. In het binnenbad wordt zwemles gegeven en zwemmen voor doelgroepen aangeboden. Door de vorm van het bad en de afmetingen is er beperkt ruimte voor banenzwemmen. Jaarlijks trekt het zwembad ca. 15.000 bezoekers.

De totale jaarlijkse gemeentelijke bijdrage is ca. € 400.000. Sinds 2015 zijn er verkenningen geweest om de exploitatie van het bad en de daaraan gekoppelde subsidies te verbeteren. Grootste kostenposten zijn personeel en energie. Er wordt al kritisch gekeken naar de inzet van personeel en openingstijden. Deze openingstijden zijn beperkt. Verdere kostenbesparingen zijn in feite niet mogelijk. En hoewel de staat van onderhoud van het zwembad op dit moment

goed is, zien we (gelet ook op de leeftijd van het zwembad) de onderhoudskosten oplopen. Daarnaast worden investeringen verwacht om het zwembad verder te verduurzamen. Hiervoor is geen geld gereserveerd.

De huidige zwemvoorziening in Vollenhove heeft een groot maatschappelijk belang: als plek om te bewegen en als plek om elkaar te ontmoeten. Tegelijkertijd is het huidige zwembad lastig te exploiteren. Daarom willen we werken aan voorstellen waarbij zwemles en banenzwemmen in Vollenhove behouden blijven, waarbij diverse scenario's uitgewerkt worden. Deze voorstellen zullen een inschatting geven van de éénmalige (ver)bouwkosten en de jaarlijkse exploitatiebijdrage van de gemeente. Vooralsnog is daarbij het uitgangspunt structureel € 300.000 in te boeken als besparing vanaf het jaar 2027. Voor het uit te werken alternatief is dan jaarlijks € 100.000 beschikbaar.

Jeugd en WMO: ramen incidentele bijdragen als structureel

Al geruime tijd leiden incidentele voordelen op het gebied van regionale samenwerkingen (bijvoorbeeld: RSJ, GGD en regio beschermd wonen) tot financiële overschotten. Als maatregel wordt voorgesteld om deze als structureel te gaan beschouwen door een stelpost inkomsten van € 500.000 in te boeken. Hiermee wordt een intern financieel risico genomen. De uitvoerbaarheid is lastig in te schatten. Dit is onder andere afhankelijk van de financieel toezichthouder (provincie).

Verlagen eigen bijdrage NoordWestGroep (NWG)

Als gemeente hebben wij twee rollen bij de NWG, enerzijds als aandeelhouder en anderzijds als opdrachtgever. Voorgesteld wordt deze maatregel vanuit de aandeelhouders rol op te pakken, waarbij de NWG de opdracht krijgt om € 200.000 te bezuinigen. Deze opdracht kan daarbij als volgt worden afgebakend:

- Besparing moet worden gezocht buiten de 'kerntaken' van de NWG;
- Besparing moet realistisch zijn;
- De impact van de besparing moet te bepalen zijn.

Taakstelling gemeenschappelijke regelingen

Indachtig de motie van de raad bij de behandeling van de PPN is het voorstel de bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen (GR-en) een taakstelling mee te geven. In het overzicht is hierbij uitgegaan van een bezuiniging van 3%: 1 jaar geen indexatie. Het gaat hierbij om de Veiligheidsregio, Omgevingsdienst, GGD en RSJ. Om een besparing te realiseren bij een verbonden partij is een meerderheid nodig bij de bestuurders van de 11 gemeenten. Om dit te kunnen realiseren is het noodzakelijk een ambtelijk en bestuurlijk lobbyplan op te stellen om deze opdracht uit te kunnen voeren.

Opdracht Sociaal Werk de Kop

Het huidige contract met Sociaal Werk de Kop is eind vorig jaar aanbesteed voor 4 jaar. Een eventuele bezuiniging op uitgaven kan vanaf 2028 ingaan. Een besparing zou mogelijk kunnen worden gerealiseerd door meer activiteiten te bundelen, bijvoorbeeld sport- en beweegactiviteiten.

Beperken uitgaven Huishoudelijke Hulp

Met deze maatregel wordt beoogd de uitvoeringsrichtlijnen van de gemeente aan te scherpen. Opdracht kan gegeven worden om met die bril te kijken naar het beleid in andere gemeenten en landelijke criteria om zo de uitgaven voor huishoudelijke hulp (verder) te beperken. Vermindering van het aantal zorgtoekenningen heeft uiteraard wel gevolgen. Te denken valt aan extra inzet van zorg door bijvoorbeeld mantelzorgers.

Taakstelling per portefeuillehouder

Deze maatregel betreft een aanvulling op de bestaande taakstellingen op de bedrijfsvoering. Gerelateerd aan lopende vacatures, aflopende contracten of pensionering van medewerkers zal binnen iedere portefeuille en onder regie van de portefeuillehouder deze aanvullende taakstelling opgepakt worden. De taakstelling kan ook op een andere wijze worden ingevuld, bijvoorbeeld een lagere ambitie of een andere uitvoeringswijze.

Taakstelling maatschappelijk vastgoed

Concrete maatregelen om de kosten van het maatschappelijk vastgoed te beperken zijn het temporiseren van de verduurzaming en het afstoten van vastgoed. Het is lastig om op dit moment te bepalen of hier een taakstelling aan gekoppeld kan worden, vandaar dat hier geen bedrag is opgevoerd. Zo is er vanuit het klimaatplan de ambitie om in 2045 het vastgoed energieneutraal te hebben. Door alleen maatregelen uit te voeren die financieel binnen de kredieten vallen kan echter alleen voorkomen worden dat extra krediet (minimaal € 8 miljoen nodig tot 2045) moet worden gevraagd. Voor het gemeentelijk vastgoed zien we daarnaast dat dit in omvang is toegenomen. In veel gevallen betreft die toename strategisch vastgoed in afwachting van verdere planvorming. Mogelijk af te stoten vastgoed zal allereerst goed in beeld worden gebracht, inclusief de wettelijke verduurzamingsverplichtingen.

Betaald parkeren Giethoorn

Gelet op de parkeerdruk in Giethoorn kan het invoeren van betaald parkeren een maatregel zijn om de bezoeker te laten bijdragen aan de parkeervoorzieningen in Giethoorn. De verwachte positieve parkeerbalans van de invoering van betaald parkeren in Giethoorn is € 135.000, waarbij de bandbreedte ligt tussen de € 95.000 en € 175.000.

Verhoging OZB (Onroerende Zaak Belasting)

De tarieven voor de OZB gaan naast de reguliere inflatieverhoging in 2026 met 5% extra omhoog. Deze maatregel, een extra verhoging van 5% bovenop de inflatie, wordt ook toegepast in de jaren 2027 en 2028.

3.6.6. Vervangingsinvesteringen

Zoals gebruikelijk zijn de meerjarige vervangingsinvesteringenplannen geactualiseerd. In voorliggende programmabegroting zijn op basis van deze plannen voor de jaren 2025 en volgende de kapitaallasten van de geplande investeringen gereserveerd. Wij verwijzen u naar bijlage 1 van deze begroting. Het betreffen de vervangingsinvesteringen voor:

- Tractie;
- ICT;
- Begraafplaatsen;
- Huishoudelijke dienst.

De kapitaallasten voortvloeiende uit de vervangingsinvesteringen kunnen volledig worden gedekt uit de gereserveerde vrijvallende kapitaallasten.

Voor 2025 stellen wij voor de volgende kredieten beschikbaar te stellen:

Kredieten 2025		Investering
Bedrijfsmiddelen		
Tractie		285
ICT		100
Huishoudelijke dienst		48
Begraafplaatsen		90
Totaal beschikbaar te stellen krediet		523

3.7. Overhead

In het Besluit begroting en verantwoording (BBV) is voorgeschreven dat de programmabegroting een apart overzicht bevat met de kosten van de overhead. Hiermee krijgt uw raad op een eenvoudige wijze inzicht in de totale kosten van de overhead voor de gehele organisatie.

Om te kunnen vaststellen welke kosten verband houden met de sturing en ondersteuning van het primaire proces en zodoende gerekend kunnen worden tot de overhead, wordt de volgende definitie gehanteerd: *Alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces.*

De kosten van sturing en ondersteuning van de directe medewerkers (overhead) bestaan in ieder geval uit:

- Loonkosten (onder meer: financiën, personeel en organisatie, inkoop, juridische zaken, leidinggevenden,
- Bestuurszaken en bestuursondersteuning;
- ICT kosten;
- Huisvesting en facilitaire zaken;
- Uitbestedingskosten bedrijfsvoering;
- Overige materiële kosten (waaronder tractie, gereedschappen, kantoorbenodigdheden).

Met deze definitie wordt een eenduidig inzicht geboden in de kosten die direct zijn toe te rekenen aan bepaalde taakvelden. In de praktijk zijn dit veelal loonkosten die direct zijn toe te rekenen tot bepaalde activiteiten binnen een van de bestuursprogramma's. Die kosten zijn dan ook opgenomen onder het desbetreffende programma en niet betrokken bij de berekening van het bedrag aan overhead.

In het BBV is één uitzondering gemaakt op het verplicht centraal begroten en verantwoorden van overhead. Dit betreft de toerekening van overhead aan de grondexploitaties en de investeringen (prestatiecontract). Deze uitzondering is gemaakt omdat het niet toerekenen van overhead aan dergelijke investeringen zou leiden tot een begrotingstekort. Voor de gemeente Steenwijkerland wordt rekening gehouden met een bedrag van ruim € 0,3 miljoen in 2025.

Zoals uit onderstaande tabel blijkt, bedragen de kosten voor overhead in totaal € 21,7 miljoen in 2025. Uitgedrukt in een percentage van de totale exploitatielasten, vóór mutaties in de reserves, bedraagt de overhead 12%. Ter illustratie: In de Programmabegroting 2024-2027 is voor het begrotingsjaar 2024 een percentage opgenomen van 13%.

bedragen x € 1.000

Overhead	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
A. Loonkosten overhead	- 13.890	- 13.629	- 12.742	- 12.643
B. ICT kosten	- 3.815	- 2.775	- 2.698	- 2.671
C. Huisvestingskosten	- 2.158	- 1.068	- 1.402	- 970
D. Uitbestedingskosten bedrijfsvoering	- 688	- 635	- 418	- 418
E. Overige materiele kosten	- 1.464	- 1.488	- 1.500	- 1.527
F. Prestatiecontract	337	337	337	337
G. Totaal overhead	- 21.677	- 19.259	- 18.423	- 17.892
H. Totale lasten begroting (exclusief mutaties reserves)	- 174.475	- 160.054	- 158.637	- 157.797
Totaal overhead / Totale lasten (G/H)	12%	12%	12%	11%

3.8. Reserves en voorzieningen

Per ultimo 2025 bedraagt de vermogenspositie naar verwachting € 34,2 miljoen (excl. voorzieningen). Het meerjarig verloop van de reserves en voorzieningen is opgenomen in bijlage 4.

bedragen x € 1.000

Reserves en voorzieningen	Realisatie Ultimo 2023	Begroting Ultimo 2024	Begroting Ultimo 2025	MJR Ultimo 2026	MJR Ultimo 2027	MJR Ultimo 2028
Reserves						
Saldo rekening	8.930	0	0	0	0	0
Algemene reserve	35.721	27.973	22.542	20.933	20.727	21.504
Bestemmingsreserves overig	13.196	11.792	11.642	11.642	11.642	11.642
Totaal Reserves	57.847	39.765	34.184	32.575	32.370	33.146
Voorzieningen						
Voorzieningen	9.301	13.407	10.837	10.433	10.834	11.368
Totaal Voorzieningen	9.301	13.407	10.837	10.433	10.834	11.368
Totaal	67.147	53.173	45.021	43.008	43.203	44.513

3.8.1. Verloop algemene en bestemmingsreserves

In de raadsvergadering van 10 oktober 2023 heeft u de 'Nota Reserves en Voorzieningen 2023' vastgesteld. In deze nota zijn de richtlijnen opgenomen voor het instellen, het opheffen en de omvang van de reserves.

Het BBV onderscheidt de volgende reserves:

- algemene reserve(s);
- de bestemmingsreserves.

In onderstaande toelichting wordt nader ingegaan op een aantal algemene en bestemmingsreserves.

Algemene reserves

Algemene reserve vaste buffer

In de 'Nota Reserves en Voorzieningen 2023' is vastgelegd dat de norm voor de Algemene reserve vaste buffer 10% van de som van de algemene uitkering uit het Gemeentefonds en de opbrengst onroerende-zaakbelastingen (OZB)

bedraagt. Om veelvuldige toevoegingen en onttrekkingen aan genoemde reserve te voorkomen als gevolg van fluctuaties in de algemene uitkering en de opbrengst OZB geldt een marge naar boven en beneden van 5%. Afwijking van de bandbreedte is maximaal 3 jaar toegestaan.

De Algemene reserve vaste buffer bedraagt ultimo 2024 € 10.794.000. Dit bedrag is lager dan de gestelde norm van € 11.853.000. Voorstel is om deze reserve weer op het niveau van 10% te brengen. We stellen voor om een bedrag van € 1.059.000 ten laste te brengen van het begrotingssaldo 2025.

bedragen x € 1.000	
Norm Algemene reserve vaste buffer	Begroting 2025
Vaststelling norm 10%	
<u>Grondslag normbepaling</u>	
Algemene uitkering uit gemeentefonds	109.794
Opbrengst Onroerende-zaakbelasting	8.736
Grondslag normbepaling	118.530
Vaststelling norm 10%	11.853
Algemene reserve vaste buffer	
Algemene reserve vaste buffer per ultimo 2024	10.794
Storting programmabegroting 2025-2028	1.059
Algemene reserve vaste buffer	11.853
Afwijking t.o.v. norm	
Afwijking t.o.v. norm (lager)	- 0
Afwijking in %	0,0%

Bestemmingsreserves

Het overzicht met bestemmingsreserves treft u aan in bijlage 4. Ultimo 2025 kennen we vier bestemmingsreserves:

1. Reserve energiecompensatie maatschappelijke instellingen.
2. Reserve koppengeld.
3. Reserve startersleningen.
4. Reserve volkshuisvesting.

Met deze vier bestemmingsreserves is in totaal een bedrag gemoeid van € 11,6 miljoen.

3.8.2. Verloop voorzieningen

Voorzieningen worden onder meer gevormd wegens:

- a. verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs is in te schatten;
- b. op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;

- c. kosten die in een volgend begrotingsjaar worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

Evenals bij de reserves treft u onderstaand ook een toelichting aan op de meest in het oog springende voorzieningen.

Voorziening groot onderhoud wegen

De omvang van de voorziening is gebaseerd op een meerjarig onderhoudsplan met een looptijd van 10 jaar. Dit plan wordt jaarlijks herijkt en voor zover deze herijking invloed heeft op de hoogte van de voorziening wordt deze bij de samenstelling van de jaarrekening bijgesteld.

Voorziening Algemeen Maatschappelijk Vastgoed

De omvang van de voorziening is gebaseerd op een meerjarig onderhoudsplan met een looptijd van 10 jaar. Dit plan wordt jaarlijks herijkt en voor zover deze herijking invloed op de hoogte van de voorziening heeft wordt deze bij de samenstelling van de jaarrekening bijgesteld.

Egalisatievoorziening reiniging

De exploitatiesaldi worden ten gunste of ten laste van de egalisatievoorziening reiniging gebracht. Er vindt in 2025 een onttrekking van € 974.000 aan de voorziening plaats. In paragraaf 4.1.7. Afvalstoffenheffing wordt een nadere toelichting gegeven.

Voorziening riolering (exploitatie)

De exploitatiesaldi worden ten gunste of ten laste van de egalisatievoorziening riolering (exploitatie) gebracht. Er vindt in 2025 een onttrekking van € 1.045.000 aan de voorziening plaats. In paragraaf 4.1.8. Rioolheffing wordt een nadere toelichting gegeven.

Voorziening overdracht wethouderspensioenen

Op grond van de wet APPA (algemene pensioenwet politieke ambtsdragers) is de gemeente verplicht om een voorziening te treffen voor wethouders om hen in staat te stellen hun pensioen over te dragen aan een pensioeninstelling. Indien dit gebeurt is een eenmalige afkoopsom benodigd. Op dit moment is de gemeente voor de bestuurders die hieraan niet de voorkeur geven, na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd, verplicht pensioen uit te betalen. Het gereserveerde bedrag gaat vervolgens over naar de voorziening te betalen pensioen voormalige bestuurders. Per 1 januari 2025 bedraagt het saldo € 1,5 miljoen.

Voorziening te betalen pensioenen voormalig bestuurders

Voor voormalig bestuurders, die vanaf 2015 pensioenrechten hebben, dienen de te betalen pensioenen volledig uit een voorziening bekostigd te worden. Indien een voormalig bestuurder op enig moment recht heeft op pensioen bestaat er geen mogelijkheid voor hem/haar om het pensioen over te dragen aan een pensioenfonds en wordt het gereserveerde bedrag in de vorige voorziening (voorziening overdracht wethouderspensioenen) overgeheveld naar deze voorziening om aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Elk jaar wordt de omvang van deze voorziening geactualiseerd.

3.9. Overzicht totale programmabegroting

In onderstaand overzicht is het financieel resultaat weergegeven voor de komende jaren waarbij de baten en lasten zijn uitgesplitst per bestuursprogramma.

bedragen x € 1.000

Overzicht baten en lasten	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Programma's						
Lasten						
1. Woningbouw	- 8.652	- 8.254	- 8.417	- 8.302	- 8.309	- 5.808
2. Werk en economie	- 1.613	- 6.579	- 2.821	- 2.702	- 2.052	- 2.050
3. Samenredzaam	- 84.242	- 87.966	- 77.147	- 75.782	- 74.805	- 74.645
4. Vitaal platteland	- 2.234	- 2.743	- 1.685	- 1.539	- 1.456	- 1.423
5. Duurzaam	- 8.340	- 16.350	- 12.556	- 8.330	- 8.248	- 8.268
6. Leefbare steden en kernen	- 37.499	- 45.820	- 42.814	- 36.295	- 36.815	- 39.683
7. Financiën en dienstverlening	- 4.384	- 4.945	- 5.068	- 5.108	- 5.170	- 5.016
Totaal Lasten	- 146.964	- 172.657	- 150.508	- 138.059	- 136.854	- 136.893
Baten						
1. Woningbouw	4.076	3.790	5.044	4.873	4.905	2.513
2. Werk en economie	1.920	3.495	1.157	367	368	879
3. Samenredzaam	28.566	31.198	17.930	16.934	16.552	16.552
4. Vitaal platteland	723	885	513	653	653	653
5. Duurzaam	6.558	10.515	10.714	6.710	6.709	6.709
6. Leefbare steden en kernen	17.444	8.998	12.463	8.842	8.596	8.684
7. Financiën en dienstverlening	2.659	2.581	3.748	3.793	3.817	3.747
Totaal Baten	61.946	61.462	51.568	42.173	41.601	39.738
Totaal Programma's	- 85.018	- 111.195	- 98.939	- 95.886	- 95.253	- 97.155
Algemene dekkingsmiddelen						
Lasten						
Algemene dekkingsmiddelen	- 936	- 785	- 1.288	- 1.781	- 2.408	- 2.060
Overhead	- 18.261	- 21.803	- 22.758	- 20.292	- 19.456	- 18.925
Onvoorzien	- 330	- 87	78	78	81	82
Totaal Lasten	- 19.527	- 22.676	- 23.967	- 21.995	- 21.783	- 20.903
Baten						
Algemene dekkingsmiddelen	109.914	116.708	119.857	112.630	112.584	112.933
Overhead	779	1.163	1.081	1.033	1.033	1.033
Onvoorzien	146	21	21	21	21	21
Totaal Baten	110.839	117.891	120.959	113.684	113.638	113.987
Totaal Algemene dekkingsmiddelen	91.312	95.216	96.992	91.689	91.855	93.084
Mutatie reserves						
Toevoegingen	- 14.192	- 16.508	- 4.253	- 233	- 195	- 799
Onttrekkingen	16.828	34.590	9.835	1.842	400	23
Totaal Mutatie reserves	2.636	18.082	5.582	1.609	205	- 776
Saldo programmabegroting	8.930	2.103	3.634	- 2.589	- 3.193	- 4.847

3.10. Overzicht algemene dekkingsmiddelen

Onderstaand overzicht biedt inzicht in de samenstelling van de algemene dekkingsmiddelen, inclusief de verplichte taakvelden voor overhead en onvoorzien.

bedragen x € 1.000

Algemene dekkingsmiddelen	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Algemene dekkingsmiddelen						
Uitkeringen Gemeentefonds	99.764	106.563	109.794	102.567	102.521	102.871
Algemene uitkering	99.764	106.563	109.794	102.567	102.521	102.871
Onroerende Zaak Belasting	7.407	7.825	8.014	8.014	8.015	8.015
OZB woningen	4.934	5.106	5.254	5.254	5.254	5.254
OZB niet-woningen	3.245	3.414	3.482	3.482	3.482	3.482
Uitvoering wet WOZ	- 772	- 695	- 722	- 721	- 721	- 721
Belastingen overig	- 13	- 2	- 3	- 3	- 3	- 3
Bestrijding hondenpoep	- 12	- 16	- 16	- 16	- 16	- 16
Heffing en invordering overige belastingen	-	14	14	14	14	14
Overige	- 1	-	-	-	-	-
Treasury	1.821	1.536	763	271	- 357	- 9
Dividend	1.694	1.234	1.234	1.234	1.234	1.234
Overige	127	302	- 470	- 963	- 1.591	- 1.243
Totaal Algemene dekkingsmiddelen	108.979	115.922	118.569	110.850	110.176	110.874
Overhead						
Overhead	- 17.482	- 20.640	- 21.677	- 19.259	- 18.423	- 17.892
Totaal Overhead	- 17.482	- 20.640	- 21.677	- 19.259	- 18.423	- 17.892
Onvoorzien						
Onvoorzien	- 185	- 66	99	99	102	103
Totaal Onvoorzien	- 185	- 66	99	99	102	103
Totaal	91.312	95.216	96.992	91.689	91.855	93.084